

Marcin Warchałowski, Monika Pietraszko, Jan Cichocki, Rafał Szkudlarek

NOWE STWIERDZENIA NOCKA ORZĘSIONEGO *MYOTIS EMARGINATUS* NA OBSZARZE BESKIDÓW ZACHODNICH ORAZ POGÓRZA ZACHODNIOBESKIDZKIEGO

**New observations of Geoffroy's bat *Myotis emarginatus*
in the Western Beskids and the West-Beskidian Foothills**

ABSTRAKT: Nocek orzęsiony jest gatunkiem, którego kolonie rozrodcze są rzadko opisywane. Pojedyncze osobniki bywają odnotowywane w przypadkowych dziennych schronieniach. W niniejszej pracy, przedstawiono obserwacje nocków orzęsionych, odnotowanych w 2013 roku, w trakcie kontroli kolonii rozrodczych podkowców małych. Gatunek ten był notowany w czterech schronieniach (Kościół w Górkach Wielkich, Zamek Grodziec, Kościół w Radziechowach, Kościół w Rychwałdzie).

SŁOWA KLUCZOWE: nocek orzęsiony, *Myotis emarginatus*, występowanie, Beskid Śląski, Beskid Żywiecki, Kotlina Żywiecka, Pogórze Śląskie

ABSTRACT: Geoffroy's bat is a species whose colonies are rarely described. Despite this, single individuals tend to be recorded in their random daytime roost. This paper presents observations of the Geoffroy's bat *Myotis emarginatus*, identified in 2013 year during an inspection of breeding colonies of horseshoe bat. The species was recorded in four shelters (Górki Wielkie - church, Grodziec - castle, Radziechowy - church, Rychwałd - church).

KEY WORDS: Geoffroy's bat, *Myotis emarginatus*, occurrence, Beskid Śląski, Beskid Żywiecki, Żywiec Valley, Śląskie Foothills

Wstęp

Nocek orzęsiony *Myotis emarginatus* (Geoffroy, 1806) jest jednym z najbardziej zagrożonych gatunków nietoperzy w naszym kraju. Gatunek ten został wymieniony w II oraz IV załączniku dyrektywy siedliskowej UE. Ponadto jest chroniony na mocy Konwencji Berneńskiej (załącznik II), Konwencji Bońskiej (załącznik II) oraz wytycznych EUROBATS (załącznik I). Gatunek ten znajduje się też w Polskiej Czerwonej Księdze

Zwierząt, ze statusem EN - Gatunek Bardzo Wysokiego Ryzyka (Wołoszyn 2001).

Nocki orzęsione na kryjówki wybierają ciepłe, często dość jasne obiekty. Zdarza się, że posiadają dodatkowe kryjówki w obiektach zlokalizowanych w pobliżu żerowisk (Furmankiewicz i Postawa 2004). Samice w okresie od maja do sierpnia tworzą kolonie rozrodcze, w których matki rodzą, a następnie odchowują młode. Kolonie rozrodcze nocków orzęsionych są często odnajdywane w schronieniach podkowców małych.

Pomimo rosnącej ilości obserwacji noczków orzęsionych, wciąż dość rzadko spotyka się w literaturze doniesienia na temat występowania tego gatunku w letnich kryjówkach. Celem tej pracy jest wskazanie nowych lokalizacji letnich schronień noczków orzęsionych.

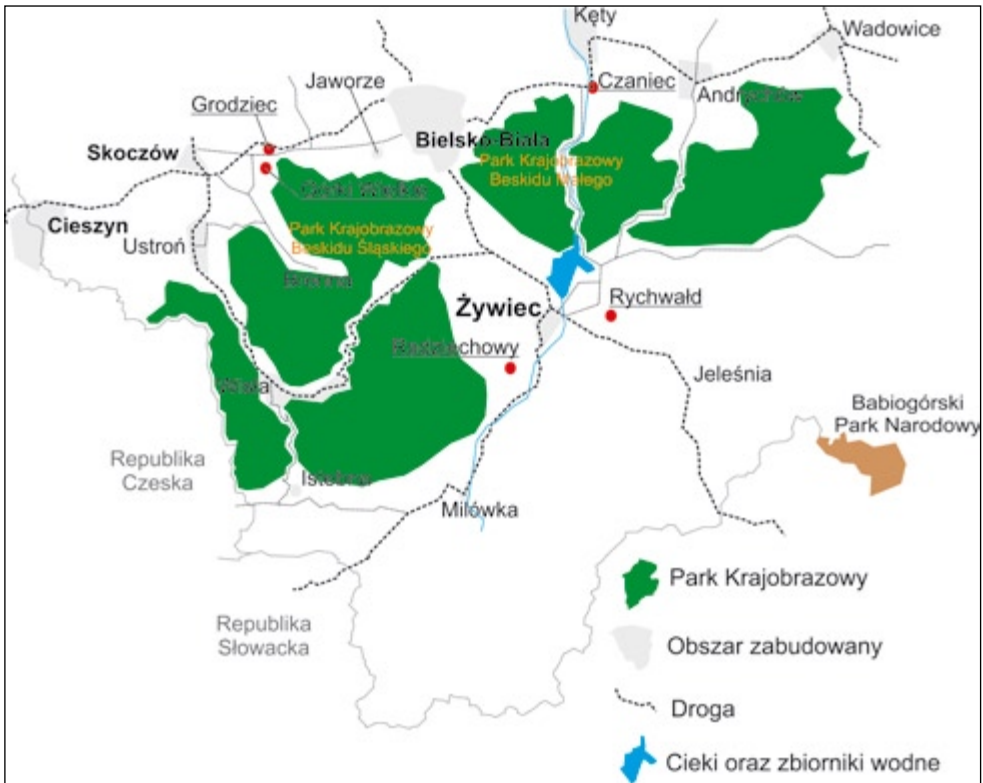
Obszar badań

Prace terenowe prowadzono w znanych koloniach rozrodczych podkowca małego na obszarze województwa śląskiego. Badania obejmowały mezoregiony: Beskid Śląski, Beskid Żywiecki, Kotlina Żywiecka oraz Pogórze Śląskie (Kondracki 2011). Wszyst-

kie kontrolowane kolonie znajdowały się w obiektach położonych w małych miejscowościach, o typowo wiejskiej zabudowie. Roślinność badanego terenu zdominowana jest przez sztuczne monokultury świerkowe.

Materiał i metody

W trakcie prowadzenia prac monitoringowych w lecie 2013 roku kontrolowano znane kolonie rozrodcze podkowca małego – Kościół w Górkach Wielkich (Zygmunt 1995), Grodziec (zamek, szkoła) (Warchałowski et al. 2013), kościoły we wsiach Miłowka, Radziechowy (Wołoszyn et al. 1994), Rychwałd i Jaworze (Warchałowski et al.

Ryc. 1. Nowe stwierdzenia nocka orzęsionego *Myotis emarginatus* na obszarze Beskidów Zachodnich oraz Pogórza Zachodniobeskidzkiego.

Fig. 1. New observations of Geoffroy's bat *Myotis emarginatus* in the Western Beskids and the West-Beskidian Foothills.

2011). Nietoperze oznaczano do gatunku, liczone oraz sporządzano dokumentację fotograficzną. W przypadku odnalezionych niezidentyfikowanych szczątków, materiał preparowano oraz oznaczano w oparciu o klucze (Pucek 1984, Ruprecht 1987).

Wyniki

W wyniku prowadzonych prac, przez cały okres sezonu letniego 2013 roku, odnotowano obecność nocka orzęsionego w czterech schronieniach (ryc. 1).

Kościół w Górkach Wielkich – 19. 08. 2013 roku, odnaleziono jednego osobnika wiszącego na klatce schodowej prowadzącej na strych.

Zamek w Grodźcu – w zamku, we wsi Grodziec, odnotowano nocki orzęsione czterokrotnie. W trakcie monitoringu liczebności podkowców małych, 11.07.2013 r. odnaleziono dwa dorosłe osobniki nocków orzęsionych, w tym jedną samicę z młodym. Nietoperze odnalezione na strychu, wisiały w samym szczycie kalenicy. Kontrole prowadzone w roku poprzednim nie wykazały obecności tego gatunku.

Kościół we wsi Radziechowy – w kościele tym mieści się od lat znana kolonia rozrodcza podkowców małych. 30.07.2013 roku, odnotowano obecność jednego osobnika nocka orzęsionego, swobodnie wiszącego w kalenicy strychu.

Kościół w Rychwałdzie – na strychu znajdującym się nad kościołem w okolicach wieży, odnaleziono szkielet niezidentyfikowanego nietoperza (09.07.2013 r.). Dobrze zachowaną czaszkę oznaczono jako szczątki nocka orzęsionego.

Dyskusja

Dramatyczny spadek liczebności nocków orzęsionych obserwowano w Polsce od przełomu lat 50. i 60., aż po początek lat 90. (Kokurewicz 1990, Godawa 1994). Obszar występowania tego gatunku ograniczał się

wówczas do Jury Krakowsko-Częstochowskiej oraz Sudetów (Kowalski 1953, Kokurewicz 1990). W ostatnich latach nocki orzęsione są coraz częściej odnotowywane na terenie Polski (Piksa 2000, Hebda i Nowak 2002, Szkudlarek et al. 2002, Szkudlarek et al. 2003, Węgiel et al. 2010, Mierczak et al. 2013).

Nocki orzęsione stwierdzane były na obszarze pogórza i Beskidu Śląskiego sporadycznie (Mysłajek et al. 2008, Mysłajek et al. 2011). Aktualnie brak jest doniesień na temat kolonii rozrodczych tego gatunku na badanym obszarze. Większość stwierdzeń dotyczy pojedynczych osobników, podobne obserwacje poczyniono w niniejszej pracy. Przy czym wszystkie opisywane w tej pracy obserwacje, należy uznać za pierwsze stwierdzenia nocka orzęsionego w opisywanych schronieniach.

Ciekawą obserwacją wydaje się ta przeprowadzona w zamku w Grodźcu, gdzie odnotowano dwa osobniki nocka orzęsionego, w tym samicę wraz z młodym. Fakt ten może wskazywać na obecność w pobliżu kolonii rozrodczej tego gatunku. Nock orzęsiony zaliczany jest do gatunków osiadłych, które niechętnie podejmują dalekie wędrówki (Krull et al. 1991, Gaisler i Chytil 2002, Zahn et al. 2010).

Należy jednak zaznaczyć, że w pobliżu opisywanych w tej pracy stanowisk odnotowywano już obecność nocków orzęsionych. We wsi Górki Wielkie (ul. Zalesie), na przełomie lat 2006/2011 (Mysłajek et al. 2011, ośmiokrotnie odnajdowano na zewnątrz budynku nocki orzęsione. W odległej o 17 km od Rychwałdu kolonii podkowca małego, na strychu przedszkola w Czańcu (Wołoszyn i Mysłajek 1994), również odnaleziono szczątki nocka orzęsionego.

Trzeba zaznaczyć, że na badanym obszarze, mimo prowadzenie intensywnych badań terenowych (odłowów, kontroli potencjalnych kryjówek, liczeń zimowych), wciąż brakuje nam pełnych informacji na temat opisywanego gatunku.

W trakcie odłowów prowadzonych na obszarze Kotliny Żywieckiej nie odnotowano dotychczas nocka orzęsionego (Mysłajek et al. 2004, Kurek et al. 2007, Mysłajek et al. 2008). W 2011 roku (Mysłajek et al.), obserwowano w Kotlinie Żywieckiej (miejscowość Ostre), jednego samca nocka orzęsionego, odnalezionego w ogrodowej altanie. Pojedyncze osobniki tego gatunku były jednak obserwowane w pobliskim Beskidzie Małym (Wołoszyn i Mysłajek 1994, Mysłajek 2001, Mysłajek 2002). Gatunek ten był dość często odławiany na obszarze Parku Krajobrazowego Beskidu Śląskiego oraz sporadycznie notowany na obszarze Pogórza (Mysłajek et al. 2008).

Najbliższym znanym dużym zimowiskiem nocka orzęsionego jest Jaskinia Dymiąca na obszarze Babiogórskiego Parku Narodowego (Piksa i Gubała 2011). Noczek orzęsiony okazał się tam czwartym, najczęściej odławianym nietoperzem.

Autor, Marcin Warchałowski jest stypendystą w ramach Poddziałania 8.2.2 „Regionalne Strategie Innowacji”, Działania 8.2 „Transfer wiedzy”, Priorytetu VIII „Regionalne Kadry Gospodarki” Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego Unii Europejskiej i z budżetu państwa.

LITERATURA

- FURMANKIEWICZ J., POSTAWA T. 2004. *Myotis emarginatus* (Geoffroy, 1806). In: Bereszyński A., Kepel A. (Eds.). Poradniki ochrony siedlisk i gatunków. Warszawa: 374-380.
- GAISLER J., CHYTIL J. 2002. Mark-recapture results and changes in bat abundance at the cave of Na Turoldu, Czech Republic. *Folia Zool.* 51, 1: 1-10.
- GODAWA J. 1994. Zmiany w faunie nietoperzy ojcowskiego parku narodowego w latach 1950-2000: seria badań kontrolnych w latach 1988-1989. *Prądnik Prace i Materiały Muzeum Im. Prof. Władysława Szafrana* 9: 251-256.
- HEBDA G., NOWAK A. 2002. Winter colonies of bats in old fortifications in Nysa (SW Poland). *Przyroda Sudetów Zachodnich* 2: 39-48.
- KOKUREWICZ T. 1990. *Myotis emarginatus* (Geoffroy, 1806) (Chiroptera: Vespertilionidae) in Poland; the past, the present status and the perspectives. *Myotis* 28: 73-82.
- KONDRACKI J. 2011. Geografia regionalna Polski. PWN, Warszawa
- KOWALSKI K. 1953. Materiały do rozmieszczenia i ekologii nietoperzy jaskiniowych w Polsce. *Fragm. Faun.* 6: 541-567.
- KRULL D., SCHUMM W., METZNER G., NEUWEILER. 1991. Foraging areas and foraging behavior in the notch-eared bat, *Myotis emarginatus* (Vespertilionidae). *Behav. Eol. Sociobiol.* 28, 4: 247-253.
- KUREK K., MYŚLAJEK R., ORYSIAK P., KOZAKIEWICZ. M. 2007. Aktywność nietoperzy w trzech typach środowisk o zróżnicowanym otoczeniu wzdłuż cieków wodnych w Kotlinie Żywieckiej. *Studia Chiropterologica* 5: 7-19.
- MIERCZAK Z., CICHOCKI J., ŁUPICKI D., PIKSA K., WAŻNA A. 2013. Stwierdzenie nocka orzęsionego *Myotis emarginatus* i mroczka późnego *Eptesicus serotinus* w okresie letnim i jesiennym w Tatrach. *Chrońmy Przyr. Ojcz.* 69, 1: 55-60.
- MYŚLAJEK R. 2001. Nowe stanowisko nocka orzęsionego *Myotis emarginatus* w Parku Krajobrazowym Beskidu Małego. *Nietoperze I* (2): 139-140.
- MYŚLAJEK R. 2002. Nietoperze Chiroptera Parku Krajobrazowego Beskidu Małego. *Nietoperze III* (2): 263--269.
- MYŚLAJEK R., NOWAK S., KUREK K. 2004. Fauna nietoperzy Kotliny Żywieckiej. *Chrońmy Przyr. Ojcz.* 60, 3: 78-85.

- MYŚLAJEK R., KUREK K., SZURA CZ., NOWAK S., ORYSIAK P. 2007. Bats (Chiroptera) of the Silesian Beskid Mountains. *Fragm. Faun.* 50, 1:77-85.
- MYŚLAJEK R., NOWAK S., KUREK K. 2008. Nietoperze Parku Krajobrazowego Beskidu Śląskiego. *Poradnik Ochrony. Twardorzeczka: Stowarzyszenie dla natury „Wilk”*
- MYŚLAJEK R., JONDERKO T., KUREK K., DORDA A. 2011. Obserwacje nocka orzęsionego *Myotis emarginatus* w przypadkowych schronieniach w zachodniej części Polskich Karpat. *Nietoperze XII* (1-2): 47-49.
- PIKSA K. 2000. Nowe stanowiska nocka orzęsionego *Myotis emarginatus* (Geoffroy, 1806) w Polskiej Części Karpat. *Przegl. Przyrod.* 11, 4: 111-112.
- PIKSA K., GUBAŁA W. 2011. Fauna nietoperzy (Chiroptera) rojących się przy jaskini Dymiąca Piwnica (Babiogórski Park Narodowy). *Chrońmy Przyr. Ojcz.* 67, 2: 128-136.
- PUCEK Z. 1984. Klucz do oznaczania ssaków Polski. PWN. Warszawa.
- RUPRECHT A. 1987. Klucz do oznaczanie żuchw nietoperzy fauny Polski. *Przegl. Zool.* 31, 1: 89-105.
- SZKUDLAREK R., PASZKIEWICZ R., HEBDA G., GOTTFRIED T., CIEŚLAK M., MIKA A., RUSZLEWICZ A. 2002. Atlas rozmieszczenia nietoperzy w południowo-zachodniej Polsce - stanowiska zimowe z lat 1982-2002. *Nietoperze III* (2): 195-235.
- SZKUDLAREK R., WĘGIEL A., IWANIUK Ł. 2003. Klasztor w Szczyrzycu - najcenniejszy strych w Polsce. *Nietoperze IV* (2): 175-176.
- WARCHAŁOWSKI M., SZKUDLAREK R., BATOR A., PASZKIEWICZ R., PIETRASZKO M., PŁOSKOŃ Ł., WĘGIEL J., WĘGIEL A., 2011. Nowo odkryte stanowisko kolonii rozrodzkiej podkowca małego *Rhinolophus hipposideros* na Pogórzu Śląskim. *Nietoperze XII* (1-2): 59-60.
- WARCHAŁOWSKI M., SZKUDLAREK R., BATOR A., PASZKIEWICZ R., PŁOSKOŃ Ł., WĘGIEL J., PIETRASZKO. M. 2013. Nowo odkryte stanowiska podkowca małego *Rhinolophus hipposideros* we wsi Grodziec. *Nietoperze XIII* (1-2): w druku.
- WĘGIEL A., WĘGIEL J., SACHANOWICZ K., WOWER A. 2010. Największa w Polsce kolonia rozrodza nocków orzęsionych na strychu zabytkowego kościoła w Sławkowie. *Przyroda Górnego Śląska* 61: 8-10.
- WOŁOŻYŃ B. 2001. Noczek orzęsiony. In: GŁOWACIŃSKI Z. (Ed.). *Polska Czerwona Księga Zwierząt*. PWRiL. Warszawa: 53-54.
- WOŁOŻYŃ B., GAŁOŚZ W., LABOCHA M., POSTWA. T. 1994. Wstępne wyniki badań nietoperzy w województwie bielskim oraz postulaty ich ochrony. *Chrońmy Przyr. Ojcz.* 50, 3:94-102.
- WOŁOŻYŃ B., MYŚLAJEK. R. 1994. Nowe stanowisko nocka orzęsionego *Myotis emarginatus* na Pogórzu Śląskim. *Wszechświat Nietoperzy* 25: 317.
- ZAHN A., BAUER S., KRINER E., HOLZHAIDER J. 2010. Foraging habitats of *Myotis emarginatus* in central Europe. *Eur. J. Wildl. Res.* 56, 3: 395.
- ZYGMUNT J. 1995. Kolonia nietoperzy w Górkach Wielkich. *Chrońmy Przyr. Ojcz.* 51, 1: 73.

Summary

The present publication contains observation data on Geoffroy's bat recorded in breeding colonies of the lesser horseshoe bat. In the course of 2013 research carried out in Śląskie province, the Geoffroy's bat was encountered at four shelters in the villages: Górki Wielkie, Grodziec, Radziechowy, Rychwałd. The research covered mezoregions of Beskid Śląski, Beskid Żywiecki, Żywiecka Valley and Śląskie Foot-hills. An interesting observation is the one reported from Grodziec where two individuals of Geoffroy's bat were recorded, including a female with a baby bat. This may be indicative of the presence of the species in the vicinity of the breeding colony. The results presented in the publication confirm that the lesser horseshoe bat is an umbrella species and that protection of its shelters contributes to the protection of other coexisting rare species including the Geoffroy's bat.

Adresy autorów:

Marcin Warchałowski
Katedra Zoologii, Wydział Nauk Biologicznych
Uniwersytet Zielonogórski
ul. Prof. Z. Szafrana 1, 65-516 Zielona Góra
e-mail: mwarchalowski@onet.poczta.pl

Monika Pietraszko
Studenckie Koło Naukowe Zoologów i Ekologów
Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu
Instytut Biologii ul. Kozuchowska 5B
51-651 Wrocław

Jan Cichocki
Katedra Zoologii, Wydział Nauk Biologicznych
Uniwersytet Zielonogórski
ul. Prof. Z. Szafrana 1, 65-516 Zielona Góra

Rafał Szkudlarek
Polskie Towarzystwo Przyjaciół Przyrody
„pro Natura” ul. Podwale 75, 50-449, Wrocław